

УДК 342.5:159.9.019

DOI: 10.32342/2074-5362-2018-25-3

М.І. ІВАНОВА,
доктор економічних наук, доцент
НТУ «Дніпровська політехніка»

Г.Є. РЯБИК,
кандидат економічних наук, доцент
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)

О.В. УСАТЕНКО,
кандидат технічних наук, доцент
НТУ «Дніпровська політехніка»

ВЛАДНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕНТООРІЄНТОВАНУ СТРАТЕГІЮ ПОВЕДІНКИ НАДРОКОРИСТУВАЧІВ

Досліджено питання взаємообумовленості владних повноважень та їх впливу на формування рентоорієнтованої стратегії поведінки надрокористувачів, які набувають значущості в умовах євроінтеграційних зрушень економіки України та формування прозорого механізму взаємодії суб'єктів рентних відносин у галузі надрокористування. Використано загальнонаукові та спеціальні методи системно-структурного аналізу для надання характеристики дуальній системі «право – обов'язок» на підставі урахування системи цілей діяльності надрокористувачів та держави, створення передумов для гармонізації економічних інтересів суб'єктів з приводу отримання ренти. Мета роботи полягає у дослідженні специфіки та аналізі існуючих механізмів, моделей та форм впливу владних повноважень на формування рентоорієнтованої стратегії поведінки надрокористувачів. Теоретичне дослідження виявило, що наявні моделі вилучення природної ренти доволі різноманітні, але спираються на розподіл та перерозподіл прав власності на надра з одночасним рентоотриманням, ренторозподілом та рентоперерозподілом. З'ясовано, що в сучасній економічній літературі поняття «рента» широко використовується та трактується як надлишковий доход. Доведено, що проблеми привласнення ренти державою вирішуються завдяки створенню прозорого податкового механізму щодо отримання ренти державою, підприємцем-орендарем надр та громадянином, а також спрямуванню частини рентних доходів на відновлення природно-ресурсного потенціалу. При цьому найбільш широко застосовуються бонуси, ренталс, роялті та податки. Проведений аналіз виявив, що для усунення негативних проявів та можливої тінізації рентоотримання та рентопривласнення створення механізмів рентоорієнтованих стратегій повинно бути прогнозованим, коректним, мати на меті узгодження економічних інтересів суб'єктів рентних відносин та суспільства. На підставі визначення базових принципів впливу владних повноважень на рентоорієнтовану стратегію поведінки надрокористувачів доцільно в подальшому провести поетапний аналіз формування рентоорієнтованої стратегії надрокористувачів та держави.

Ключові слова: *владні повноваження, рентоорієнтована стратегія поведінки надрокористувачів, бонуси, ренталс, роялті, податки, рентоотримання, рентопривласнення.*

Исследованы вопросы взаимообусловленности властных полномочий и их влияния на формирование рентоориентированной стратегии поведения недропользователей, которые становятся значимыми в условиях евроинтеграции экономики Украины и формирования прозрачного механизма взаимодействия субъектов рентных отношений в области недропользования. Используются общенаучные и специальные методы системно-структурного анализа для определения характеристики дуальной системы «право – обязанность» на основании учета системы целей деятельности недропользователей и государства, создания предпосылок для гармонизации экономических интересов субъектов по поводу получения ренты. Цель работы заключается в исследовании специфики и анализе существующих механизмов, моделей и форм воздействия властных полномочий на формирование рентоориентированной стратегии поведения недропользователей. Теоретическое исследование показало, что существующие модели извлечения природной ренты достаточно разнообразны, но опираются на распределение и перераспределение прав собственности на недра с одновременным рентополучением, рентораспределением и рентоперераспределением. Установлено, что в современной экономической литературе понятие «рента» широко используется и трактуется как избыточный доход. Доказано, что проблемы присвоения ренты государством решаются благодаря созданию прозрачного налогового механизма на получение ренты государством, предпринимателем-арендатором и гражданином, а также направлению части рентных доходов на восстановление природно-ресурсного потенциала. При этом наиболее широко применяются бонусы, рентакс, роялти и налоги. Проведенный анализ выявил, что для устранения негативных проявлений и возможной тенизации рентополучения и рентоприсвоения создание механизмов рентоориентированных стратегий должно быть прогнозируемым, корректным, иметь целью согласование экономических интересов субъектов рентных отношений и общества. На основании определения базовых принципов влияния властных полномочий на рентоориентированную стратегию поведения недропользователей целесообразно в дальнейшем провести поэтапный анализ формирования рентоориентированной стратегии недропользователей и государства.

Ключевые слова: *властные полномочия, рентоориентированная стратегия поведения недропользователей, бонусы, рентакс, роялти, налоги, рентополучение, рентоприсвоение.*

Постановка проблеми. Питання взаємообумовленості владних повноважень та їх впливу на формування рентоорієнтованої стратегії поведінки надрокористувачів набуває все більшої актуальності в умовах євроінтеграційних зрушень економіки України та створення прозорого механізму взаємодії суб'єктів рентних відносин у галузі надрокористування. Сучасними економістами робляться спроби вирішення питань щодо рентоорієнтованої стратегії поведінки в контексті аналізу форм, умов, принципів та механізмів розподілу ренти [4], але сутнісні питання впливу владних повноважень на рентоорієнтовану стратегію поведінки надрокористувачів у гірничозбагачувальній галузі залишаються поза увагою фахівців. Теоретичне підґрунтя для вирішення цієї проблеми було сформовано ще в 60-х роках XIX ст., але й досі немає виходу теоретичних напрацювань у практичне русло, яке б надавало змогу розробки систем розподілу владних повноважень, прав власності та забезпечувало прозорий механізм вилучення ренти, її розподілу та перерозподілу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вдосконаленню теоретико-методологічного інструментарію рентних відносин та рентоорієнтованої стратегії поведінки надрокористувачів приділяють увагу сучасні українські [2; 6; 13; 19] та закордонні фахівці [23–25]. Дослідники, як правило

концентрують увагу на правовому аспекті означеної проблеми, вдаються до критики існуючого механізму надкористування та правових підвалин її недосконалості протягом останніх років [1; 20] або ж на проблемах імплементації рентоорієнтованих стратегій у практику законодавчо-нормативного регулювання надкористування з урахуванням специфіки сучасної української економіки [19]. Різноманіття та багатогранність існуючих в Україні проблем щодо реалізації прав власності в галузі надкористування, які законодавчо та інституційно склалися в процесі трансформації пострадянської системи відносин загальнодержавної власності та існують в Україні, потребують обґрунтованого аналізу та надання характеристики дуальній системі «право – обов'язок» на підставі урахування системи цілей діяльності надкористувачів та держави, створення передумов для гармонізації економічних інтересів суб'єктів з приводу отримання ренти.

Міжнародна практика законодавчого регулювання відносин у сфері надкористування свідчить про застосування двох моделей рентоорієнтованих стратегій поведінки держави у сфері регулювання відносин з приводу надкористування, а саме: комплексно-законодавча (притаманна для регулювання відносин з приводу надкористування для Бразилії, Індії, Мексики, Чилі та інших країн) або законодавчо-нормативна стратегія (характерна для Австралії, Великої Британії, Канади, США стосовно регулювання галузі виробництва енергоносіїв, для Південно-Африканської Республіки – стосовно видобутку коштовних металів та дорогоцінного каміння [16]).

Мета роботи полягає у дослідженні специфіки та аналізі існуючих механізмів, моделей та форм впливу владних повноважень на формування рентоорієнтованої стратегії поведінки надкористувачів.

Виклад основного матеріалу. Під впливом комбінацій різноманітних факторів (економічних, політичних, законодавчих, соціальних, екологічних тощо) науковцями обґрунтовано функціонування в міжнародній практиці нижче наведених трьох базових моделей ренти [17, с. 48–50].

Перша модель є характерною для близькосхідних країн (Бахрейну, Кувейту, Ємену, Саудівської Аравії тощо). Власність на надра в цих країнах є загальнодержавною. Рентоорієнтована стратегія поведінки держави зосереджена на ренторозподілі отриманої ренти для кожного громадянина країни. Система угод (договорів) про розподіл продукції обумовлює залучення прямих іноземних інвестицій в галузь надкористування та регулює практичні аспекти рентоорієнтованої стратегії поведінки надкористувачів на державному рівні для реалізації національних програм екологоефективного розвитку регіонів та створення «фонду наступних поколінь» за рахунок відрахувань певної частини ренти в грошовій формі.

Друга модель є характерною для країн з федеративним устроєм та має певну специфіку в США та Канаді, коли власність на надра може бути державною, приватною (компаній або фізичних осіб). Саме друга модель передбачає регулювання не лише діяльності в галузі надкористування, але й створення національних резервів надр. Таким чином, рентоорієнтована стратегія поведінки держави спрямована не лише на отримання ренти в короткостроковому періоді, але й на збереження для наступних поколінь запасів корисних копалин у натуральній формі. Формування рентоорієнтованої

стратегії поведінки надрокористувачів обумовлене системою передавання прав на надрокористування на певний період, а саме залежить від адміністративного або конкурсного передавання прав на надрокористування.

Третя модель є характерною для країн (Великої Британії, Венесуели, Мексики, Норвегії), які підтримують функціонування компаній-монополістів у галузі надрокористування з метою максимізації рентоотримання не лише від надрокористування, але й завдяки створенню неконкурентного середовища з метою впровадження певних адміністративних бар'єрів для входу до галузі та передбачає функціонування державних компаній-монополістів у галузі надрокористування, тим самим забезпечуючи певні умови стабільної роботи та прогнозованої рентоорієнтованої стратегії надрокористувачів.

Незважаючи на існування широкого спектра надійних і перевірених часом механізмів вилучення природної ренти, відомих моделей рентоорієнтованих стратегій поведінки суб'єктів рентних відносин, створення умов ренторозподілу на користь суспільства та кожного громадянина країни, існує проблема недовилучення ренти державою. За розрахунками незалежних американських експертів, у країнах з розвинутою економікою рівень недовилучення ренти сягає $\frac{1}{3}$ національного доходу [11, с. 43–44].

Отже, моделі вилучення природної ренти доволі різноманітні, але, безумовно, спираються на розподіл та перерозподіл прав власності на надра з одностороннім рентоотриманням, ренторозподілом та рентоперерозподілом.

У сучасній економічній літературі поняття «ренти» широко використовується і трактується як надлишковий дохід.

З урахуванням мети цієї статті доцільно виділити декілька аксіом теорії ренти, на яких базується й рентоорієнтована стратегія поведінки суб'єктів рентних відносин, а саме [22]:

- 1) рента – це надприбуток, додатковий дохід особливого роду, пов'язаний з використанням виняткового, обмеженого або тимчасово рідкісного блага;
- 2) рента виникає у всіх сферах, де є обмежені різноякісні ресурси і можливість їх привласнення;
- 3) рента проявляється у формах: абсолютній, диференціальній та монопольній;
- 4) привласнення ренти є головною формою реалізації власності на ресурси.

Питання формування рентоорієнтованої поведінки суб'єктів рентних відносин у галузі надрокористування стосуються всіх вищезазначених аксіом, а в галузях, які не пов'язані з надрокористуванням – лише четвертої аксіоми.

Проблеми привласнення ренти державою вирішуються завдяки створенню прозорого податкового механізму щодо отримання ренти державою, підприємцем – орендарем надр та громадянином, а також спрямуванню частини рентних доходів на відновлення природно-ресурсного потенціалу.

Регулювальні функції держави щодо рентоотримання від видобування та збагачення корисних копалин, збалансованого використання природних ресурсів, реалізації прав власників на рентний дохід мають певну специфіку

в кожній країні, але основні методи вилучення ренти є загальновідомими та базуються на податковій системі певної держави. Найбільш широко застосовуються бонуси, ренталс, роялті та податки.

Бонуси є разовим та несистематичним платежем, який не може бути вирахованим оскільки він залежить від показників виробничо-господарської діяльності підприємця – орендаря надр, кон'юнктури ринку та інших екстернальних факторів.

Ренталс (орендна плата) сплачується надрокористувачем незалежно від проведення виробничо-господарської діяльності та показників прибутковості.

Роялті розраховуються як відсоток валового доходу виробника або частини видобутої продукції, стягується за право розробки ділянок корисних копалин, гарантуючи державі стабільний, але мінімальний доход.

Податки розраховуються на підставі діючих кодифікованих законодавчих актів у більшості країн, мають свої переваги та недоліки у механізмах розрахунку та вилучення.

Владні повноваження щодо прийняття та впровадження в практику господарювання систем оподаткування галузі надрокористування в аспектах їх впливу на рентоорієнтовану стратегію поведінки надрокористувачів можуть мати як позитивний, так і негативний характер, оскільки цільовою функцією будь-якої рентоорієнтованої стратегії поведінки є максимізація рентоотримання. Для усунення негативних проявів та можливої тінізації рентоотримання та рентопривласнення створення механізмів рентоорієнтованих стратегій повинно бути прогнозованим, коректним, мати на меті узгодження економічних інтересів суб'єктів рентних відносин та суспільства.

Погоджуємося з М.В. Іващенко, що рентоорієнтована поведінка – це діяльність індивідів чи організацій, яка спрямована на отримання вигід шляхом маніпулювання економічними чи законодавчими домовленостями, а не шляхом виробництва і продажу конкурентоспроможних товарів (послуг); або функціонування у вигляді узурпації прав на перерозподіл державних ресурсів [7, с. 109].

С.І. Архієреєв виокремлює три напрями пошуку ренти: по-перше, регулювання природних монополій та «стратегічних» галузей, які не є монополіями (електроенергетика, авіаперевезення, фармацевтика, телекомунікації тощо); протекціоністська політика щодо машинобудування, сільського господарства; відшкодування ПДВ за ЗЕД операціями; спекуляції на різниці між внутрішніми та світовими цінами; по-друге, ліцензування ЗЕД; надання квот, субсидій на імпорт, встановлення тарифів; по-третє, проведення маніпуляцій з бюджетними коштами, здійснення номенклатурної приватизації, отримання доходів від муніципального майна, державних контрактів та пільгових кредитів [3, с. 7].

Вдалим вважаємо виокремлення таких суб'єктів рентоорієнтованої поведінки, як: 1) держслужбовці, які надають послуги щодо розподілу суспільних благ населенню від імені держави, але через вищезгадану рентоорієнтовану поведінку у сфері здійснення професійних обов'язків державними службовцями; при цьому благо суспільства не потрапляє в повному обсязі до населення, але для зацікавленої вузької групи агентів стає об'єктом власності; 2) вузьке коло осіб, що обмежує можливості спо-

живання суспільних благ іншими членами суспільства, «куюючи» доступ до них; 3) домогосподарства, що мають набір певних психологічних характеристик, які зумовлюють очікування людиною своєї ренти за рахунок патерналістської поведінки держави, яка базується на обіцянках держави надати безоплатно певні матеріальні блага; 4) підприємство, для якого наявність надприбутків через прагнення до отримання специфічної ренти знищує мотивацію до інновацій та інших засобів зниження витрат виробництва [3, с. 8].

М.В. Іващенко вводить такий різновид рентоорієнтованої поведінки, як «відкат», під яким розуміє «завуальований хабар особі, яка приймає рішення про витрачання коштів на підприємстві, який досить важко простежити юридично». На рис. 1 наведено найбільш часто застосовувані інструменти «відкатів» [8, с. 16].

Рис. 1. Інструменти «відкатів» як різновиду рентоорієнтованої поведінки

Джерело: доповнено авторами за [8].

А.А. Летуча на підставі узагальнення теоретичних напрацювань виділяє три типи рентоорієнтованої поведінки суб'єктів – опортуністична, цілеспрямована та системна. При цьому рентоорієнтована стратегія поведінки національних підприємств характеризується певною специфікою, що ґрунтується на пошуку рентних надходжень до держави [12, с. 81].

Аналізу наявних в Україні нормативних та законодавчих актів у площині надкористування щодо реалізації прав власності на надра присвячено дослідження І.Д. Ткаченко [18], в якому розкрито наявні протиріччя у підпорядкуванні законодавчих актів (табл. 1).

Таблиця 1

Підпорядкування законодавчих актів у площині надрокористування

Законодавчі акти	Характеристика, зміст
Конституція України	Ст. 13: надра є власністю народу, а органи державної влади та місцевого самоврядування від імені народу здійснюють права власника [10]
Кодекси (кодифіковані законодавчі акти)	Гл. 23 Цивільного кодексу України: загальні положення права власності [21]; гл. 15 Господарського кодексу України: правове регулювання питань використання природних ресурсів у сфері господарювання [5]; Кодекс України про надра: правове регулювання надрокористування, права і обов'язки надрокористувачів, плата за користування надрами, охорона надр і відповідальність за порушення використання надр [9]; розд. XI Податкового кодексу України: стягнення плати за користування надрами [15]

Джерело: складено за [5; 9; 10; 15; 21].

За І.Д. Ткаченко, рентні платежі від надрокористування мають стати основним джерелом збільшення доходної частини Державного бюджету України, оскільки їх головним призначенням є можливість впливу на раціональне надрокористування та запобігання виведення рентних платежів за корупційними схемами. Автор наголошує на підвищенні уваги щодо раціонального використання надр корисних копалин та вилучення рентних платежів до доходної частини Державного бюджету України [18, с. 69].

Окрім політичних факторів, на формування дійової стратегії надрокористування впливає і низка економічних, серед яких доцільно виокремити високий рівень фізичного і морального зношення необоротних активів; обмеженість нерозподіленого чистого прибутку як джерела власних фінансових ресурсів; низьку інвестиційно-інноваційну активність; обмеженість залучення кредитних ресурсів; високий рівень конкуренції, як на внутрішньому, так і на світовому ринках; відсутність унікальних конкурентних переваг; невідповідність наявної державної рентної політики сьогочасним умовам функціонування суб'єктів господарської діяльності; існуючі економічні та політичні кризи, що супроводжуються високим рівнем тіньової економіки та корупції.

Ґрунтовне дослідження рентиорієнтованої поведінки з метою забезпечення стабільного розвитку економіки України було проведено й С.І. Архієреєвим [3]. Серед багатьох факторів автор також виокремлює корупцію.

Отже, основною тезою вищевикладеного матеріалу можна вважати наявність корупційних схем, які є інституційними пастками щодо таких джерел ренти: розпорядження бюджетними коштами, контроль над використанням природних ресурсів, отримання кредитів, пільги з оподаткування, приватизація підприємств, регулювання прав власності, можливість фінансування інноваційно-виробничих проектів.

З урахуванням цього заслуговують на увагу пропозиції, наведені О.В. Мошенець, які зводяться до використання двох стратегічних напрямів формування рентиорієнтованої політики держави: перший – еволюційний, за яким зберігаються наявні тенденції, а витрати на відхилення старої

норми або запровадження нової менші за витрати функціонування неефективних норм; другий – революційний, спрямований на ліквідацію і заміну нерезультативної норми примусово або шляхом реформи через зміну культурних цінностей суспільства [14].

Згодні з думкою, що застосування революційної стратегії завжди пов'язане з подоланням опору та збільшенням витрат на впровадження нової сучасної норми, руйнуванням механізму лобіювання старої норми, подоланням культурної інерції, створенням супутніх норм, без яких функціонування нової норми буде неефективним, адаптацією нової норми до існуючого інституційного середовища [14].

Висновки й перспективи подальших розвідок. На підставі визначення базових принципів впливу владних повноважень на рентоорієнтовану стратегію поведінки надкористувачів доцільно в подальшому провести поетапний аналіз рентоорієнтованої стратегії надкористувачів та держави. Доцільно також у подальших дослідженнях приділити увагу пошуку «точки рівноваги» щодо рентоотримання з врахуванням економічних інтересів держави та надкористувача з визначенням оптимуму рентних платежів для конкретного підприємства.

Список використаних джерел

1. Андрієвський І.Д. Економічні чинники формування експортно-імпортної політики використання мінеральної сировини в Україні / І.Д. Андрієвський, Н.Ю. Галкіна // *Нафтова і газова промисловість*. – 2005. – № 5. – С. 16–20.
2. Андрієвський І.Д. Реформування економічного механізму користування надрами: регулятора економічної, екологічної та соціальної безпеки країни / І.Д. Андрієвський, М.М. Коржнев, П.І. Пономаренко. – К.: Київський університет, 2005. – 195 с.
3. Архієреєв С.І. Поляризація моделей економічної поведінки та ціннісних установок в сучасній економіці України / С.І. Архієреєв, М.В. Шипілова // *Социальная экономика*. – 2016. – № 1. – С. 5–15.
4. Буздалов И. Природная рента как категория рыночной экономики / И. Буздалов // *Вопросы экономики*. – 2004. – № 3. – С. 24–35.
5. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 2003. – № 18, 19–20, 21–22. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
6. Данилишин Б. Реформування відносин власності на природні ресурси / Б. Данилишин, В. Міщенко // *Економіка України*. – 2003. – № 9. – С. 34–42.
7. Іващенко М.В. Економічна поведінка як чинник інституціональних перетворень: монографія / М.В. Іващенко. – К.: УБС НБУ, 2012. – 211 с.
8. Іващенко М.В. Економічні наслідки «відкату» як форми рентоорієнтованої поведінки / М.В. Іващенко, І.В. Шкодіна, І.В. Карпова // *Бізнес Інформ*. – 2015. – № 1. – С. 15–20.
9. Кодекс України про надра [Електронний ресурс] // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 1994. – № 36. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр>

10. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
11. Кудряшова Р.П. Рента в современной экономике России: теория и практика / Р.П. Кудряшова. – Самара: Изд-во Самарской государственной экономической академии, 2003. – 220 с.
12. Летуча А.А. Стратегія виходу підприємств металургійного комплексу України з еколого-економічної кризи / А.А. Летуча, І.Д. Ткаченко, О.В. Летуча, Н.І. Ткаченко // Проблеми економіки та політичної економії. – 2016. – № 1. – С. 77–84.
13. Макконнелл К. Экономикс / К. Макконнелл, С. Брю. – М.: Республика, 1992. – Т. 1. – С. 179.
14. Мошенець О.В. Інституційні пастки як умова виникнення рентоорієнтованої економічної поведінки в Україні / О.В. Мошенець // Ефективна економіка. – 2009. – № 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2009_3_7
15. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 13–14, 15–16, 17. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
16. Решетилова Т.Б. Горная рента в механизме управления использованием недр / Т.Б. Решетилова. – М.: Изд-во МГГУ, 1997. – 178 с.
17. Сергеев А. Природная рента: мировой опыт и российские ошибки / А. Сергеев // Русский предприниматель. – 2002. – № 10–11. – С. 47–52.
18. Ткаченко І.Д. Аспекти формування рентоорієнтованої стратегії поведінки суб'єктів в галузі надрокористування / І.Д. Ткаченко // Проблеми економіки та політичної економії. – 2016. – № 2. – С. 62–74.
19. Ткаченко І.Д. Рентоорієнтована стратегія поведінки в галузі надрокористування та концептуальні підходи до моделювання оптимального розміру вилучення ренти / І.Д. Ткаченко // Проблеми економіки та політичної економії. – 2017. – № 1. – С. 108–114.
20. Ткаченко Н.І. Про розподіл прав власності на надра в Україні / Н.І. Ткаченко, І.Д. Ткаченко // Нариси теорії національної економіки: монографія / за ред. В.М. Тарасевича. – Дніпропетровськ: Січ, 2015. – С. 245–256.
21. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
22. Яковец Ю.В. Рента, антирента, квазирента в глобально-цивілізаційному измерении / Ю.В. Яковец. – М.: Академкнига, 2003. – 240 с.
23. Aslund A. Reform vs Rent-seeking in Russia's Economic Transformation / A. Aslund // Transition. – 1996. – Vol. 2. – P. 12–16.
24. Tullock G. Rents and Rent Seeking / G. Tullock; in C. Rowley et al. (eds.) // The Political Economy of Rent Seeking. – Boston: Kluwer Academic Publishers, 1988. – P. 51.
25. Zaostrovtssev A. Rent-seeking Behavior in the Russian Transitional Economy / A. Zaostrovtssev // Stockholm Institute of East European Russian Economics, Working Paper. – 1994. – № 102 (December).

References

1. Andriyevskiy I.D., Galkina N.Yu. (2005). *Ekonomichni chynnyky formuvannya eksportno-importnoi polityky vykorystannya mineralnoi syrovyny v Ukraini* [Economic factors of the formation of the export-import policy for the use of mineral raw materials in Ukraine]. *Naftova i gazova promyslovisht* [Oil and gas industry], no. 5, pp. 16-20.
2. Andriyevskiy I.D., Korzhnev M.M., Ponomarenko P.I. (2005). *Reformuvannya ekonomichnogo mexanizmu korystuvannya nadramy: regulatora ekonomichnoyi, ekologichnoyi ta social'noyi bezpeky krayiny* [Reform of the economic mechanism of using subsoil: the regulator of economic, ecological and social security of the country]. Kiev, Kyiv University, 195 p.
3. Arkhiereiev S.I., Shpilova M.V. (2016). *Poliaryzatsiia modelej ekonomichnoi povedinky ta tsinnisnykh ustanovok v suchasnij ekonomitsi Ukrainy* [Polarization of models of economic behavior and value systems in the modern economy of Ukraine]. *Sotsyalnaia ekonomyka* [Social economy], no. 1, pp. 5-15.
4. Buzdalov I. (2004). *Prirodnaya renta kak kategoriya rynochnoy ehkonomiki* [Natural rent as a category of market economy]. *Voprosy ehkonomiki* [Economic issues], no. 3, pp. 24-35.
5. Economic Code of Ukraine (2003). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, no. 18, 19-20, 21-22. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (accessed 14.11.18).
6. Danylyshyn B., Mishhenko V. (2003). *Reformuvannya vidnosyn vlasnosti na pryrodni resursy* [Reforming ownership relations with natural resources]. *Ekonomika Ukrainy* [Ukraine economy], no. 9, pp. 34-42.
7. Ivaschenko M.V. (2011). *Ekonomichna povedinka iak chynnyk instytutsional'nykh peretvoren* [Economic behavior as a factor of institutional transformation]. Kiev, UBS NBU, 211 p.
8. Ivaschenko M.V., Shkodina I.V., Karpova I.V. (2015). *Ekonomichni naslidky "vidkatu" iak formy rentoorientovanoi povedinky* [Economic consequences of "rollback" as a form of rent-oriented behavior]. *Biznes Inform* [Business Inform], no. 1, pp. 15-20.
9. Code of Ukraine on subsoil use (1994). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, no. 36. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/132/94> (accessed 14.11.18).
10. Constitution of Ukraine (1996). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, no. 30. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (accessed 14.11.18).
11. Kudryashova R.P. (2003). *Renta v sovremennoj ekonomyke Rossyy: teoriya i praktika* [Rent in the modern Russian economy: theory and practice]. Samara, Publ. house of the Samara State Academy of Economics, 220 p.
12. Letucha A.A., Tkachenko I.D., Letucha O.V., Tkachenko N.I. (2016). *Stratehiia vykhodu pidpriemstv metalurhijnoho kompleksu Ukrainy z ekoloho-ekonomichnoi kryzy* [Strategy of the output of enterprises of the metallurgical complex of Ukraine on the ecological and economic crisis]. *Problemy ekonomiky ta politychnoi ekonomii* [Problems of economy and political economy], no. 1, pp. 77-84.

13. Makkonnell K., Bryu S. (1992). *Ekonomyks* [Ekonoms]. Moscow, Republic, vol. 1, 179 p.

14. Moshenets O.V. (2009). *Instytutsijni pastky iak umova vynykennia rentoorientovanoi ekonomichnoi povedinky v Ukraini* [Institutional traps as a condition for the emergence of rent-oriented economic behavior in Ukraine]. *Efektivna ekonomika* [Effective economy], no. 3, Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2009_3_7 (accessed 14.11.18).

15. Tax Code of Ukraine (2011). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, no. 13-14, 15-16, 17. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed 14.11.18).

16. Reshetylova T.B. (1997). *Gornaya renta v mexanyzme upravlenyya yspolzovanyem neutr* [Mining rent in the subsoil management mechanism]. Moscow, Publ. MGGU, 178 p.

17. Sergeev A. (2002). *Pryrodnaya renta: myrovoj opit i rossijskye oshybky* [Natural rent: world experience and Russian mistakes]. *Russkyj predprynimatel* [Russian entrepreneur], no. 10-11, pp. 47-52.

18. Tkachenko I.D. (2016). *Aspekty formuvannia rentoorientovanoi stratehii povedinky sub'iektiv v haluzi nadrokorystuvannia* [Aspects of formation of rent-oriented strategy of behavior of subjects in the field of subsoil use]. *Problemy ekonomiky ta politychnoi ekonomii* [Problems of economy and political economy], no. 2, pp. 62-74.

19. Tkachenko I.D. (2017). *Rentooriyentovana strategiya povedinky v galuzi nadrokorystuvannia ta konceptualni pidxody do modelyuvannia optimalnogo rozmiru vyluchennia renty* [Cost-oriented behavior strategy in the field of subsoil use and conceptual approaches to modeling the optimal size of rent withdrawal]. *Problemy ekonomiky ta politychnoi ekonomii* [Problems of economy and political economy], no. 1, pp. 108-114.

20. Tkachenko N.I., Tkachenko I.D. (2015). *Pro rozpodil prav vlasnosti na nadra v Ukraini* [On the distribution of ownership rights to mineral resources in Ukraine]. *Narysy teoriiy nacionalnoyi ekonomiky* [Essays on the theory of national economy]. Dnipropetrovsk, Sich, pp. 245-256.

21. The Civil Code of Ukraine (2003). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, no. 40-44. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (accessed 14.11.18).

22. Yakovecz Yu.V. (2003). *Renta, antyrenta, kvazyrenta v globalnocyvylizacyonnom yzmerenyy* [Rent, anti-rent, quasi-rent in the global civilization dimension]. Moscow, Akademknyga, 240 p.

23. Aslund A. (1996). Reform vs Rent-seeking in Russia's Economic Transformation. *Transition*, vol. 2, pp. 12-16.

24. Tullock G. (1988). Rents and Rent Seeking. In: C. Rowley et al. (eds.). *The Political Economy of Rent Seeking* Boston, Kluwer Academic Publishers, p. 51.

25. Zaostrovsev A. (1994). Rent-seeking Behavior in the Russian Transitional Economy. Stockholm Institute of East European Russian Economics, Working Paper, no. 102 (December).

AUTHORITIES AND THEIR INFLUENCE ON THE RENT-ORIENTED BEHAVIOR STRATEGY OF SUBSURFACE NATURAL RESOURCE USERS

Maryna I. Ivanova, National Technic University “Dnipro Politechnic”, Dnipro (Ukraine). E-mail: ma_riva@ukr.net

Hanna E. Ryabik, Alfred Nobel University, Dnipro (Ukraine). E-mail: anna.ryabik@duan.edu.ua

Oleksandr V. Usatenko, National Technic University “Dnipro Politechnic”, Dnipro (Ukraine). E-mail: nmu.fman@gmail.com

DOI: 10.32342/2074-5362-2018-25-3

Key words: *authorities, rent-oriented behavior strategy of subsurface natural resource users, bonuses, rentals, royalties, taxes, rent receiving, rent appropriation.*

The article investigates the issues of the interdependence of authorities and their influence on the formation of a rent-oriented behavior strategy of users of subsurface natural resources. The issues are in focus under the conditions of European integration shifts in the economy of Ukraine and formation of a transparent mechanism for the interaction of subjects of rental relations in the sphere of use of subsurface natural resources. The study uses general scientific and special methods of system-structural analysis to reveal the features of the dual system “right – duty” taking into account the system of goals of the subsurface natural resource users and the government, and creating prerequisites for harmonizing the economic interests of the subjects concerning renting. The purpose of the work is to study the features and analyse the existing mechanisms, models and forms of influence of authorities on the formation of a rent-oriented behavior strategy of subsurface natural resource users. The theoretical study has revealed that the existing models for the deduction of natural rent are rather diverse, but they are based on the distribution and redistribution of ownership rights to the subsurface natural resources with simultaneous rent receiving, rent distribution and rent redistribution. It has been revealed that in the modern economic literature, the definition of “rent” is widely used and treated as surplus income. It has been proved that the problems of rent appropriation by the state are solved by developing a transparent tax mechanism for receiving the rent by the government, the entity who rents the subsurface natural resources and the citizen, as well as solving the problems of allocating a part of the rent proceeds to the restoration of natural resource potential. For this purpose, bonuses, rentals, royalties and taxes are most widely used. The analysis revealed that in order to eliminate the negative manifestations and possible shadowing of renting and rent appropriation, the developed mechanisms of rent-oriented strategies should be predictable and correct, aiming at the agreement of economic interests of the subjects of rental relations and society. Using the defined basic principles of the influence of authorities on the rent-oriented behavior strategy of the subsurface natural resource users, it is expedient to carry out a further step-by-step analysis of the rent-oriented strategy of subsurface natural resource users and the state.

Одержано 3.10.2018.